

Omer HAMZIĆ

Razvoj kulturno- umjetničkog amaterizma u Gračanici, s posebnim osvrtnom na Kulturno- umjetničko društvo "Adem Alić"¹

Kulturno-prosvjetne organizacije u Gračanici kao i u ostalim dijelovima BiH pojavljuju se *krajem XIX i početkom XX stoljeća* kao izraz otpora i političke borbe za vjersku i vjersko-mearifsku autonomiju koju su povelili najuticajniji bošnjačko-muslimanski prvaci (zemljoposjednici, dio uleme, trgovci), nezadovoljni položajem svog naroda, a posebno Islamske vjerske zajednice i njenih institucija u okviru okupacionog sistema moćne Austro-Ugarske imperije. Sa istim ciljem i u isto vrijeme organizuje se i pokret za crkveno-školsku autonomiju u okviru pravoslavnog korpusa BiH. Zahtjeve za vjersko-prosvjetnu autonomiju Bošnjaka muslimana austrougarska vlast napokon je priznala 1909. godine poznatim Statutom za autonomnu upravu vakufskih i mearifskih poslova. Bio je to prvi uspješno okončan politički pokret Bošnjaka Muslimana modernog doba.

U takvom ambijentu dolazi do masovnijeg okupljanja i organizovanja građana u raznim organizacijama i društvima, koja pored humanitarne,

imaju značajnu kulturno-prosvjetnu misiju. Najpoznatija su bila kulturno-prosvjetna društva "Gajret" i "Prosvjeta" sa svojim ograncima širom Bosne i Hercegovine. Prvo je okupljalo građane muslimasko-bošnjačke, a drugo građane srpske nacionalnosti.

Društveni život Bošnjaka muslimana u tadašnjoj gračaničkoj čaršiji odvijao se u okviru čitaonica koje su imale sva obilježja nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava. Kao prva, 1902. godine, osnovana je Islamska čitaonica, koja je imala biblioteku sa nekoliko stotina knjiga, horsku, diletantsku (dramsku) i tamburašku sekciju. To je za sada najstariji poznati oblik javnog kulturno-prosvjetnog organizovanja Bošnjaka u Gračanici. Nakon osnivanja kulturno-prosvjetnog društva "Gajret" u Sarajevu 1903. godine, njegovi povjerenici iste godine uspostavljaju svoj prvi ogranak u Gračanici.² Pod uticajem opštih političkih prilika (aneksija BiH, Mladoturska revolucija), u drugoj polovini 1908. godine širom BiH otvaraju se turske čitaonice, tzv. turske kiraethane. Takva čitaonica djelovala je i u središtu gračaničke čaršije, sve do 1914. godine, kada je izgorjela u požaru.³

I u Gračanici tog doba praktikovana je programska saradnja i međusobno pomaganje nacionalnih i kulturno-prosvjetnih organizacija Bošnjaka i Srba. Čak su održavane zajedničke zabave, teferiči i priredbe. Kratkotrajna

¹ Skraćeno predavanje održano na Obnoviteljskoj skupštini Kulturno-umjetničkog društva "Adem Alić", održanoj 25.3.1998. godine

² U kultumom i društvenom miljeu tadašnje Gračanice, zanimljiva pojava bio je i šah klub, oko 1900. godine, koji je okupljao veći broj građana i u dobroj mjeri potisnuo tradicionalne društvene igre. Klub je osnovao tadašnji šerijatski sudija Arif Hikmet Mehinagić, koji je 1907. godine donio i prvi gramofonski aparat u Gračanicu.

³ Esad Tihić, Omer Hamzić, Gračanica i okolina u NOB-u i revoluciji, Gračanica 1988., str 60.

međusobna saradnja muslimansko-bošnjačkih i srpskih političara stvarala je za to pogodan ambijent.

Odmah *poslije Prvog svjetskog rata* u Gračanici oživljava rad nacionalnih, kulturno-prosvjetnih društava i organizacija. U "Gajret", "Narodnu zajednicu" i "Napredak" uključuju se Bošnjaci, a u "Prosvjetu" i "Kolo srpskih sestara" Srbi. Jedno vrijeme poslije I svjetskog rata radila je Islamska i Činovnička, a od 1923. godine i srpska čitaonica, sa crkveno-pjevačkim horom i dramskom sekcijom. Bilo je aktivno i Sokolsko društvo, koje je pored sportskih organizovalo i razne kulturno-zabavne priredbe po Gračanici i okolnim selima. U njemu se okupljala omladina svih nacionalnosti, iako je ova organizacija bila režimska, prosrpska.

U kulturnom, javnom i političkom životu Gračanice *između dva svjetska rata* posebno mjesto, ulogu i značaj imala je *Narodna biblioteka*, koju su, uz podršku naprednih omladinaca, daka i zanatlija, u junu 1924. godine, osnovali Mustafa Kamarić, student i Hajrudin Bujukalić, dak. Širom su otvorili vrata Biblioteke svim građanima i omladincima, bez obzira na nacionalnu i vjersku pripadnost i tako stvorili takoreći multietničku organizaciju, koja je osim biblioteke sa nekoliko hiljada knjiga i čitaonice sa 36 dnevnih i nedjeljnih listova, imala svoju kafanu, šah salu i dvoranu za gradske zabave. Prvi radio-aparat u Gračanici proradio je u njenoj čitaonici 1931. godine, sedam godina kasnije i prvi bioskop.⁴ Na njenom spisku bilo je blizu 200 aktivnih članova koji su se

angažovali u nekoliko kulturno-umjetničkih grupa - sekcija: dramskoj, folklornoj, muzičkoj i horskoj, zatim grupi za prosvjeđivanje, opismenjivanje seoskog stanovništva itd.

U tim sekcijama najaktivniji su bili tadašnji ugledni gračanički građani i napredni omladinci: Kemal Prohić (duže vrijeme rukovodilac Biblioteke), Ahmet Šiljić, Zdravko i Boro Pavlović, Sejdo Đulić, Adem Osmanbegović, Vojin Hadžistević, Hamdija Tihić, Adem Alić, Vasko Pajić, Sakib Džinić, Suljo Rešidbegović, Osman Hajrić, Mustafa, Hajrija i Zajim Kamarić, Kemal Prohić i niz drugih.

Iako su nacionalna kulturno-prosvjetna društva uživala podršku aktuelnih vlasti, Narodna biblioteka je bila glavni nosilac kulturno-umjetničkog i kulturno-zabavnog života u Gračanici u periodu između dva svjetska rata. Bila je to organizacija koju su podržavale gotovo sve Gračanlije, smatrajući je "svojinom svoje čaršije".

Nakon Drugog svjetskog rata, uporedo sa obnovom i izgradnjom zemlje, počinje i snažna kulturno-prosvjetna ekspanzija opismenjavanja i prosvjeđivanja širokih narodnih masa i radničke klase koju je forsirao vladajući režim (analfabatski tečajevi, razni kursevi, ideološka predavanja itd). U prvoj polovini 1945. godine Gradski odbor Narodne omladine u Gračanici, pod rukovodstvom Dušanke Jovanović, organizuje prvo horsku, a zatim i recitatorsku sekciju kao prve oblike kulturno-umjetničkog angažmana omladine u gradu.⁵ Te su sekcije nastupale na raznim priredbama po

⁴ N.d., str 95.

⁵ Izjava Nikole Petrovića, kod autora

Gračanici i drugim mjestima kao dekor opštoj političkoj propagandi pred prve novembarske izbore 1945. godine. Sovjetski model u izgradnji tzv. novog društva kopirao se i u oblasti kulturno-umjetničkog amaterizma i stvaralaštva koje se u malim sredinama kakva je bila Gračanica pretvaralo u obične postavbe komunističkog agitpropa⁶.

Rezolucija Informbiroa 1948. godine i sve ono što je uslijedilo nakon razlaza jugoslovnčkih i ruskih komunista ostavilo je vidne posljedice i na kulturno-prosvjetnom planu. Domaći su se vlastodršci u tom periodu trudili da budu pravovjerniji od Staljinovih sljedbenika (seljačke radne zadruge i nacionalizacija po modelu sovjetskih kolhoza, Goli otok po modelu Sibira itd). Uz pojačanu ideološku presiju u oblasti kulture i prosvjete, uslijedilo je i formalno ukidanje nacionalnih kulturno-prosvjetnih društava i institucija koje su se već bile i same gasile. Umjesto njih formiraju se nova kulturno-umjetnička društva mješovitog nacionalnog sastava koja će, i pored jakog ideloškog predznaka, odigrati značajnu ulogu u kulturnom životu mnogih sela i gradova u Bosni i Hercegovini. U svemu tome ni Gračanica nije bila izuzetak.

Od kulturno-umjetničkih grupa koje su djelovale pri ogranicima gradske Narodne omladine, na inicijativu Sreskog komiteta KPJ, *u drugoj polovini 1948. godine u Gračanici*

je formirano kulturno-umjetničko društvo koje je dobilo ime Adema Alića, poznatog gračaničkog intelektualca i antifašiste, kojeg su Nijemci, zbog saradnje s partizanima, strijeljali 1943. godine. U početku je imalo snažnu materijalnu i svaku drugu podršku, kako vlasti tako i građana, a posebno omladine koja se u njemu počela okupljati i raditi sa puno elana i mladalačkog entuzijazma. Brojalo je stotinjak članova koji su aktivno sudjelovali ili podržavali rad dramsko-recitatorske, horske, muzičke i folklorne sekcije. Među njima je bilo više aktivnih članova predratnih kulturno-umjetničkih društava i grupa.⁷

Prvi predsjednik Kulturno-umjetničkog društva "Adem Alić" bio je tadašnji istaknuti gračanički privrednik Ratko Knežević, a sekretar Mustafa Tihić. Obojica su uživali ugled ne samo u aktualnoj vlasti, već i među građanima Gračanice. U upravi društva angažovali su se istaknuti prosvjetni radnici, intelektualci, ugledni građani, privrednici.

Od 1952. godine do 1954. godine predsjedničku funkciju u Društvu preuzima pomenuti Tihić, a sekretarsku Stevan Pajić. Da bi se rad društva podigao na viši nivo, na dužnost predsjednika 1954. godine dolazi Muhamed Kešetović, tadašnji visoki funkcioner Sreskog komiteta KPJ, a za sekretara

⁶ Agitprop (rus. skrać. od riječi: agitacija i propaganda) odjeljenje za agitaciju i propagandu pri političkim i drugim organizacijama.

⁷ Kulturno-umjetnička društva na području sreza bila su objedinjena u Sreski savez kulturno-umjetničkih društava. Prvi predsjednik tog Saveza bio je Suljo Devedžić, a od 1950. godine Ibrahim Hasanbegović. Kao sekretar Sreskog Narodnog odbora, Hasanbegović prvi pokreće pitanje opravke i adaptacije Osman-kapetanove medrese, koja je tokom Drugog svjetskog rata služila kao konjušnica. Opravku i adaptaciju medrese organizovao je i izveo Fadil Šabić. Skoro pune četiri decenije ovaj objekat u centru grada bit će u funkciji Narodne biblioteke i gradskog doma kulture. (Ibrahim Hasanbegović, Izjava od 10.4.1998. godine - kod autora)

Društva bira se Stevo Petrović. Od 1958. do 1962. godine predsjedničku funkciju obavljao je profesor Osman Delić, a sekretari su mu bili Stevan Pajić, Mustafa Tihić i Aziz Subašić.

Tokom 1962., a naročito 1963. godine sve se više produbljuje kriza ovog kulturno-umjetničkog društva. Njegov posljednji predsjednik bio je Stevan Pajić, a sekretar Sejdo Ejubović. Sa njima se završava vjerovatno najplodniji period djelovanja tog društva.

U ovom periodu kroz KUD "Adem Alić" i njegove sekcije prošlo je mnoštvo amatera, umjetnika, glumaca. Pomenimo najaktivnije:

- u *recitatorskoj sekciji*: Vencelj Ljubica kao rukovodilac, Semka Hrustanović i Hatidža Mujkić;
- u *horskoj*: Akelina Švab i Dušanka Jovanović;

- u *folklornoj* Zlatimir Jeftić, Ljubica Vencelj i Veselka Nedić;

- u *muzičkoj* Eugen Jinek kao rukovodilac.

Prvi orkestar ovog društva nastupao je u sljedećem sastavu: Memnuna Kurtagić (harmonika), Rado Nedić (bas gitara), Mustafa Salihefendić (harmonika), Rahman Kajtaranović (gitara), Ramo i Meho Bejtić (gitara), Nazif Sinanović (harmonika) i Salih Mulahusejnović, (harmonika).

Od 1955. godine u orkestar se uključuju i mladi članovi: Dževdo Hadžić, Fikret Didić, Sejdo i Rasim Ejubović, Ibro Alić, Mustafa Korić, Ismet Ustavdić, Salih Dželilović, Hasan Junuzović i drugi. U tom periodu sekcijom rukovodi nastavnik muzičkog odgoja u "donjoj" školi Šandor Murvaj.

Donacijom Trgovinskog preduzeća "Bosna" 1954. godine kupljeni su instrumenti *limene glazbe*. U orkestru su svirali bivši vatrogasci koji će 1960. godine te instrumente prenijeti u svoje obnovljeno Vatrogasno društvo.

U *dramskoj sekciji* glavni organizator, glavni glumac i prvi režiser bio je Vladimir Simeunović, poznat u gračaničkoj čaršiji kao čika Vladimir. Najaktivniji članovi u ovoj sekciji bili su: Ljubo i Ankica Jovanović, Hajrudin Čerimagić, Nikola Petrović, Ibrahim Adžemović, Meho Salihefendić, Hajrija Tihić, Ferida i Osman Delić, Ferid Rešidbegović, Slobodan Sofrenić, Ismet Jahić, Sejdo Sarajlić, Ibrahim Korjenić, Veselka Nedić i drugi. Na festivalu amaterske drame u Gračanici 1958. godine Gračanlije zauzimaju prvo mjesto. Gračanica je u to vrijeme imala pravo pozorište sa vrlo kvalitetnim glumačkim ansamblom, raznovrsnim repertoarom i što je najvažnije - vjernom publikom.⁸

Od 1948. do 1964. godine Kulturno-umjetničko društvo "Adem Alić" bilo je glavni nosilac kulturno-zabavnog života i kulturno-umjetničkog rada u Gračanici, uživalo je podršku publike i podršku aktuelne vlasti. Bilo je organizator mnogih priredbi, pozorišnih predstava, teferića i zabava. Ni jedan državni praznik ili kakva druga proslava nije mogla proći bez njih. Gradski glumci, pjevači, muzičari, režiseri - bili su izuzetno cijenjeni u tadašnjoj gračaničkoj čaršiji.⁹

Društvo zapada u krizu poslije 1960. godine. Kriza kulminira 1964., Društvo se raspada i potpuno prestaje

sa radom. Počela je društvena i privredna reforma, vjerovatno je splasnulo socijalistički entuzijazam, akcijaški i džabni rad, nastupila su izvjesna razočarenja, smjene generacija itd. To je samo djelimičan odgovor na pitanje o uzrocima krize i zamiranja kulturno-umjetničkog amaterizma u Gračanici 60-tih i 70-tih godina. Kriza amaterizma nije zahvatila ozrenska i još neka sela tadašnjeg gračaničkog sreza u kojima je rad kulturno-umjetničkih društava bio u punom procvatu, bez obzira na pomenute društvene promjene i krize.

"Gluho doba" gračaničkog kulturno-umjetničkog amaterskog stvaralaštva trajalo je relativno dugo, sve do 1978. godine. Jedine svijetle tačke u oblasti kulture u tom periodu bile su sljedeće institucije: biblioteka, kino i djelimično Narodni univerzitet, koji i pored više pokušaja nije uspio stvoriti klimu za ozbiljnije pokretanje amaterskog kulturno-umjetničkog stvaralaštva u Gračanici. Nedostajali su kadrovi, sredstva, prostor i što je najvažnije, opšta politička volja u organima vlasti, nedostajalo je razumijevanje i interes da se njeguje i jača autentično umjetničko stvaralaštvo ovoga grada i ove sredine.

Preokret nastaje poslije 1977. godine, kada počinju ozbiljnije pripreme za izgradnju novog Doma kulture u Gračanici. Postignuta je politička volja i opšti konsenzus građana Gračanice da izgrade takav grandiozni objekat sredstvima samodopirnosu, jednodnevnim zaradama, dobrovoljnim priložima itd. Na čelu ekipe koja

⁸ Izjava Hajrudina Čerimagića od 27.4.1974. (kod autora)

⁹ Veliki broj podataka i imena bivših članova Kulturno-umjetničkog društva "Adem Alić" našao sam u maturskom radu učenice gračaničke gimnazije Ivanke Bešlić (rođena u Mostaru) pod naslovom "Kulturno-umjetničko društvo od 1945-1963. god. u Gračanici" iz 1974. godine. Rad je sačuvao i stavio mi ga na uvid gosp. Čamil Naimkadić, kojem se na ovaj način toplo zahvaljujem.

je radila na realizaciji tog velikog projekta bio je tadašnji predsjednik opštine Gračanica Čamil Naimkadić. Tek kad je Dom kulture postao činjenica i kad se počelo razmišljati o njegovom otvaranju, shvatilo se da je tzv. domaća "kulturna proizvodnja" takoreći na nuli i da će se kulturni sadržaji na pozornicu buduće gračaničke ljepotice morati uvoziti sa strane, iz drugih čaršija, pa i iz okolnih sela koja su konstantno imala jaka kulturno-umjetnička društva, posebno folklor.

U takvom ambijentu počelo se ubrzano raditi na oživljavanju, odnosno obnavljanju rada KUD-a "Adem Alić" u Gračanici. U rano proljeće 1978. godine održana je obnoviteljska skupština Društva koja je za predsjednika izabrala Omera Hamzića, a za sekretara Miralema Ustavdića. Budući da je otvaranje prve faze Doma kulture već bilo ugovoreno za 7. april 1978. godine, ubrzano se počelo raditi na uvježbavanju muzičke, folklorne i dramske sekcije obnovljenog KUD-a od kojih se očekivalo da pokažu i publiku za programsko punjenje novosagrađenog Doma kulture. Na svečanom otvaranju tog objekta, 7. aprila 1978. Godine, gračanički amateri, posebno muzičari i folkloristi (istina u narodnim nošnjama pozajmljenim u Prokosovićima) osvjetlali su obraz, dokazali i pokazali da Gračanica nije "kulturna pustinja", već naprotiv... Nastupilo je vrijeme njenog punog kulturnog sjaja, raskoši i stvaralaštva.

U ovom periodu u Kulturno-umjetničkom društvu "Adem Alić" kao vrsni organizatori posebno su se angažovali Bego Mehurić i Dževad Sarajlić, koji je u jednom periodu bio i predsjednik društva, zatim akademski slikar Nijaz Omerović, dramaturg Biljana Anđelić,

izvanredni režiser čuvene predstave "Bujrum", profesor Muhamed Čolpa, vrsni glumci-amateri - rahmetli Hasib Džaferović, zatim Muharem Hivzefendić, muzičari Meho Smajlović, Ibrahim Jukan Baraba, Ibrahim Čajić - Klipi, Marko Nedić, braća Harčini (Velid i Edin) i dr.

Sveopšta kriza jugoslovenskog društva imala je pogubno dejstvo ne samo u oblasti ekonomije, već i u takozvanoj društvenoj nadgradnji, na planu umjetnosti i kulture, a posebno kulturno-umjetničkog amaterizma koji se počeo smatrati preživjelom kategorijom umirućeg društvenog sistema.

Vrijeme rata za BiH iznjedrilo je mnoge amatere, muzičare, slikare, pjevače, pisce, entuzijaste...

Ućutka ih vrijeme mira. Ostadoše bez glasa i snage u uslovima opšte borbe za golu egzistenciju. U postdejtonskom periodu "proizvodnja" nacionalne kulture postaje luksuz, a zaljubljenici umjetnosti, amateri, pogotovo u provinciji, postaju moderni Don Kihoti koji razgone vjetrenjače od općine do kantona.

Je li vrijeme kulturno-umjetničkog amaterizma definitivno za nama? Ako jeste, šta je pred nama?

Je li obnavljanje KUD "Adem Alić" adekvatan odgovor na to pitanje?

Nadamo se da jeste.

Obnoviteljska skupština Kulturno-umjetničkog društva "Adem Alić" održana je 25.3.1998. godine. Za predsjednika Društva izabran je Hajrudin Junuzović, aktivni član ovog amaterskog kolektiva i u prvoj i u drugoj fazi njegovog djelovanja i rada.

Treća sreća.

